

BODNÁR GABRIELLA

KEMÉNY GÁBOR PEDAGÓGIAI TÖREKVÉSEI

KEMÉNY GÁBOR ÉLETÚTJÁT, MUNKÁSSÁGÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Kemény Gábor pedagógiai nézetének fő fejlődési vonalát csak szerteágazó, sokirányú tevékenysége alapján mutathatjuk be. "Rendkívül színes, sokoldalú tevékenységének, irodalmi munkásságának középpontjában a közoktatás-politika, az iskolai nevelés, a szűkebb értelemben vett pedagógiai kérdések állanak."¹

Életrajzi adatok felsorolása helyett néhány sort szeretnék idézni Kemény Katalin írásából. "Életének egyetlen folyama három ágra szakad. - Az első periódus menete lázas, anyaga telt és sokszínű rajza mozgalmas. Az otthon mélyen indító képei: a kisdíák nagy világa; az iskola; az első szerelem szikrái; a század végén még olyan komoly érettségi; a tudósambíció ébredése; költői nekifutások, hűsége az erdélyi új hazához; a fiatal tanár élményei; az első tanítványi kapcsolatok; az addig tisztán a klasszikai magyar ízlésen nőtt ifjú világába betört a nyugat, Svájc, Párizs, Ady; korai nősülés; lassú anyagi gyarapodás; gyors szellemi gazdagodás; igazi barátságok; küzdelmes, de eredményes harcok a szabad gondolatért; a kis erdélyi városban úgyszólván kultúrközponttá váló személye jelenti a fejlődést politikai, irodalmi, nevelési tekintetben; a még harmincegypár éves tanárhoz nemcsak az ifjúság, nemcsak a szülők, de a szelleméhes emberek mind mint nevelőhöz fordulnak."²

Munkásságának első szakasza 1918-19-ig tart, amely az élménygyűjtés, útkeresés, életprogram kialakításának korszaka. Szarvason kapja meg az első pozitív ösztönzéseket igazgatója, Benka Gyula által, aki képtelen volt belenyugodni a szellemi tespedtségbe, mozdulatlanságba, amely az akkori Magyarországot leginkább jellemezte. Ez és más irányú hatások, is-

merkedés Ady költészetével, a Népszavával, az alkotó, a tudós pedagógus jellemvonásokat erősítették benne - nem elégedett meg a készen kapott ismeretekkel, a rejtett vagy eltiltott szellemi értékeket önállóan kutatta, kereste, elutasította a kényelemszeretetből adódó elfogadás álláspontját.

Ady Endre (akivel egyszer személyesen találkozik is) korszaka, a századforduló érthetővé teszi, mit jelenthetett számára párizsi útja. Ez az 1912-13-as út élete első periódusának legdöntőbb, leginkább formáló élménye. A párizsi tartózkodás, Kemény Gábor politikai, ideológiai szemléletét jelentősen megváltoztatta. Itt kerülnek kezébe először Marx írásai, felemelően hat rá a francia iskolák haladó nemzeti és társadalmi tradíciókat képviselő szelleme. Különösen egyetért azzal, hogy a pedagógiai lapok nemcsak az oktatás, nevelés - elméleti, gyakorlati - problémáiról, hanem a politikai és szociális kérdésekről is közöljenek cikkeket.

1918-ig többféle hatás ötvöződik pedagógiai szemléletében. Legjelentősebb Nagy Lászlóé, aki a lélektani kiindulású pedagógia híve. A gyermektanulmány hatására foglalkozik Rousseau és Pestalozzi munkásságával, egy gyerekközpontú iskola lebegett előtte. A párizsi útja során lehetősége nyílik Rousseau pedagógiai szemléletével, nézetével alaposabban megismerkedni, majd hazaérkezése után a kolozsvári egyetemen e témát választotta egyetemi magántanári habilitáció alapjául.

A 20-as években a lehetőség és az anyagi alap egyre kevesebb. Betegsége, anyagi küzdelmek, látásának romlása, a szellemi élet hanyatlása nehezítik körülményeit. Munkatársa, a Korunk, a Gondolat, a Szocializmus, a Századunk c. újságoknak, cikkei, tanulmányai, marxista szemléletről tanúskodnak. Kemény Gábor a középosztály tagjaként belülről látja e réteg erkölcsi ingatagságát, gyávaságát, gyengeségét. Ez és a Horthy-korszak terrorja is hozzájárult ahhoz, hogy a hazai marxistákhoz csatlakozzon.

Fokozott figyelemmel kísérte kora magyar irodalmát. Érdeklődése középpontjában Ady költészete állt, és a nép ügyeit védő írókat, - Móricz Zsigmond, Kaffka Margit, Remenyik Zsigmond, Fodor József, Illyés Gyula, Erdei Ferenc munkásságát támogatta.

Foglalkozott a vallással. Valláskritikai írásaiban elítélte mindazt, ami misztikus, transzcendens, és helytállónak tartotta azokat, amelyek a különböző vallásos felfogásnak racionális magyarázatát adják.

Ebben az időszakban íródtak értékes pedagógiai művei, tanulmányai.

Életének harmadik szakaszában elérkezettnek látta az időt nagy tervei megvalósítására. Elnöke lett a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének, szerkesztője az Embernevelésnek, vezetője a Vallás- és Közoktatási Minisztérium nevelési főosztályának, alelnöke az Országos Köznevelési Tanácsnak.

Élete utolsó két esztendejében a közéleti teendők közepette született a tudományos ambíciók, elmélyedés igényéből "Az európai ember nevelkedésének történetéhez" c. tanulmánya.

PEDAGÓGIAI MŰVEINEK TARTALMI, KRITIKAI ISMERTETÉSE

Kemény Gábor pedagógiai munkásságának középpontjában elsősorban közoktatáspolitikai kérdések, az iskola és a nevelés társadalmi, szociális vonatkozású problémái állnak. Írásait szociológiai, történeti, irodalmi, valláskritikai szemlélete hatja át.

Már kezdő tanár korában ismerte korának pedagógiai problémáit, mindvégig azért az iskoláért szállt síkra, amely középpontjában a gyermek, a gyermeki egyéniséget, aktivitást kibontakoztató, a tanulói aktivitásnak lehetőséget és teret adó pedagógia áll. Csatlakozott Nagy László kezdeményezéséhez, alkotó munkásságához. "A gyermektanulmányozásnak tudományos szempontból az a célja, hogy megállapítsa a gyermeki lélek törvényeit."³ A gyermektanulmányi vizsgálódások sikerességét az egyéni jellemlapoknak és az érdeklődési táblázatoknak tulajdonította. Ezzel és több jelentős pedagógiai kérdéssel foglalkozik még a "Kemény Gábor válogatott pedagógiai művei" c. kötet.

"A gyermektanulmányozás fontossága az elemi és a középiskola viszonya szempontjából" c. tanulmánya többek között az osztályozás káros hatásairól ír. Az osztályozást el kellene törölni, a tanulók megítésénél az eredményekre, a pozitívumra kívánt támaszkodni. Az osztályozás szerinte nem más, mint a gyermeki lelket mélyen sértő igazságtalanság. Ehhez a problémához több írásával visszatér, pl. "Az iskolai értékelés és kivá-

lasztás"-ban is. Az osztályozás káros, lélektani szempontból is bonyolult kérdését feszegeti és az alábbiakban fogalmazza meg véleményét: "A mai osztályozás régi, elavult módszere módot ad a tanárnak arra...hogy hatalmi kérdést csináljon az ítékezés adta jogából."⁴

Helyesen látja meg az oktatási rendszer hibáit, a vele járó értékelési rendszer negatívumait, a rossz szelektálódást, amelyek hibáit a társadalmi rendet kiszolgáló közoktatáspolitikai törekvésekben kell keresni.

Bírálja a Horthy-korszak közoktatáspolitikáját. Marxista eszmeiségét bizonyítja a következő kijelentése is: "A jövő iskoláját az új társadalom teremtheti meg!"⁵ A Horthy-kor kulturpolitikája egy új középosztály formálására törekszik, mely kiszolgálja a "düledező társadalmi rendet" és távol tartja a "nép fiait" a középiskolától. Az a véleménye, hogy a szelekció társadalmi szintű és feltétlenül kapcsolatban van az osztályozással. Az osztályozás gátja az egyéniség kibontakozásának, a társadalom fejlődését biztosító egészséges szelekciónak. Tehát az osztályozás nemcsak pedagógiai, hanem társadalompolitikai kérdés is. Megállapította, hogy a korabeli iskola legnagyobb hibája a verbalizmus, emlékezet túlterhelése, a gondolkodási készség fejlesztésének elhanyagolása. Máig is időszzerű a kijelentése: "Ma a tanuló fél az iskolától!"

"A szülők, tanárok és a gyermek" c. tanulmányában az iskola, a családi ház nevelési összefogását hangsúlyozza. Alapvető fontosságúnak tartja a példaadást, a gyermek fejlődésének, tanulmányi előrehaladásának figyelemmel követését. Javaslatot tesz a szülői hozzáállás javításához, foglalkozik a pályaválasztási tanácsadással és ösztönzi a szülőket gyermekeik jobb megismerésére, hogy minél jobbá tehessék őket.

A szociális problémák iránti érzékenysége alapján keresi a politikai cselekvés lehetőségét. Írásaiban szembehelyezkedik az ellenforradalmi rendszer bázisát jelentő középosztállyal, határozottan elítéli létezését. "A magyar középosztály helyzete anyagi tekintetben rosszabb a réginél, régi ideológiája viszont a fasizmus frazeológiájával van kibéelve. Őszönöségből antiszemita, és mindenütt paraszt- és munkásgyűlölő s antiszocialista."⁶

Ezek az ítéletek "A mai magyar középosztály természetrajza", és "A mai magyar középosztály ideológusai" c. írásokban fogalmazódtak meg.

Kritikai hangú műveiben, pl. "A pedagógiai tudat kialakulása Magyarországon", foglalkozik a Horhy-korszak pedagógiájával. Vizsgálta Imre Sándor, Prohászka Lajos, Makkai Sándor, Karácsony Sándor, Varga Béla, Dobossy László, Krammer Jenő stb. pedagógiai törekvéseit, akiknél a pedagógiai tudatosítás szándékát vélte felfedezni. Pozitívumok iránti érzékenységgel, emberi beállítottsággal vall kortársai pedagógiai nézeteiről, úttörő szerepet vállal a kibontakozó pedagógiai nézetek értékelésekor. Tiltakozott a fasizmus politikájának a pedagógiában tapasztalt érvényesülése ellen. Megkérdőjelezte Prohászka Lajos kulturfilozófiai koncepcióját és Varga Béla értékelméleti idealizmusát. Nagyra értékelt mindkettőjüket a fasizmus elleni állásfoglalásuk miatt. Az említett szerzők műveinek a korról, a kor problémáit érintő értékelésüket szociálpedagógiai szemléletből vizsgálta. (pl. Makkai Sándornál, a korabeli helyzet kritikai bemutatásával, Karácsony Sándornál az iskolarendszer bírálatával értett egyet.)

Kemény Gábor helyesen ismerte fel Kornis Gyula közoktatáspolitikai intézkedésének, javaslatainak jelentőségét.

Elítélte a faji vagy fajvédő alapra helyezett pedagógiai törekvéseket, ezért marasztalta el Makkai Sándort, aki olyan nemzetnevelést javasolt, mely a nemzetet "a fajközösség alapján együvé forrasztott" közösséget jelentené.

Eötvös, Széchenyi, Kossuth, Ady szellemi örökségére támaszkodva a Dunamenti népek (magyar, szlovák, román) közeledésének, egymásratalálásának gondolatát hirdette.

Konkrét, gyakorlati tettel is akarta szolgálni az ügyet, folyóiratot tervezett a dunavölgyi Pedagógiai szemle címmel, amely végül is nem jött létre. Lépéseket tett a csehszlovákiai nevelőkhöz való közeledésével. Hitt abban, hogy lelkes nevelőgárdával sikerül a magyar nevelésügy eddig csak hirdetett kérdéseit megoldani. A programban az alábbiakat tervezte: a múlt nagy nevelőinek megismertetése, az aktuális reformpolitikai törekvések érvényesítése a magyar nevelésügyben, és a szociális nevelés követelményeinek érvényesítése.

Kemény Gábor többször állást foglalt a Szovjetunió mellett, figyelemmel kísérte eredményeit, közoktatásának fejlődését. Védelmébe vette a szovjet pedagógia eredményeit "A proletárnevelés kérdéseihez" c. cikk-

ben. Reitzer Bélával nem értett egyet, mert "tisztán elméleti szempontból akarja a kommunista nevelés kérdését megvilágítani, s kihagyja a tárgyalásból a gyakorlati megvalósításra vonatkozó törekvéseket."⁷ Elutasítja azt az írói felfogást, ami szerint egy író elmélete alapján ítélik meg a kommunista neveléseméletet.

A felszabadulást követően töretlen frissességgel, lelkesedéssel lát tervei, elképzelései gyakorlati megvalósításához. "A demokratikus iskolareform" c. munkájában az általános iskola megteremtésének fontosságáról, a nevelőképzés sürgető feladatairól szól. A demokratikus hagyományokat hangsúlyozza, olyan iskolát akar, amely az új társadalom feladatait megoldó fiatalokat nevel. Törekvése a nemzeti hagyományoknak az egyetemes kulturába való beágyazása, valamint egy olyan embereszmény, aki széles látókörű általános műveltséggel rendelkezik és társadalmi feladattudata van.

Olyan kérdéseket feszeget, mint az érettségi reformálása és egységes középiskola gondolata, mely az adott társadalmi egység megteremtését szolgálja. Foglalkozik az új demokratikus iskolarendszer szervezeti kereteivel, az új oktatás és nevelés legfontosabb kérdéseivel. Iskolaszervezeti javaslataiban az integráció megvalósításának szükségességét hangsúlyozza. Fontosnak tartja a pedagógusok képzését, átképzését. Egységes, de megfelelően differenciált főiskolai szintű pedagógusképzés bevezetését szorgalmazza. Kiemeli a mai napig is aktuális problémát, a pedagógusok anyagi-erkölcsi megbecsülésének javítását.

Nagyra értékelte az iskola életközelségét. Szerinte az iskola az élet és derű iskolája legyen, ne pedig a merevségé és a szorongásé. Véleménye szerint az élet és az iskola kapcsolatát, hatását a munkaiskola erősítené. Hangsúlyozza az általános műveltség szerepét, túlértékeli a szociológia jelentőségét.

"A nevelés fogalmának tudományos és szociális megalapozása" c. cikkében a nevelés koncepcióját a szociológia koncepciójával azonosítja. Dialektikus gondolkodásra vall, amikor a nevelési koncepció és a társadalom elsődlegességéről dönt, miszerint a társadalom fejlettsége dönti el a nevelés koncepciójának fejlettségét és a gazdasági struktúra a társadalom struktúrájának meghatározója.

A nevelést dialektikus folyamatnak tartja, amelyben az egyénnek sohasem szabad szem elől téveszteni a közösséghez való viszonyát, mert az igazi társadalmi harmóniát csak így teremtheti meg.

"A szocialista dialektika kialakulása" c. írásával szorgalmazza a szocialista neveléstudomány kidolgozását, amelyet véleménye szerint csak kollektív erőfeszítéssel lehet elérni. Sürgette a tudományos kutatás megszervezését, új kutatási módszerek kidolgozását. Úgy erősítette a szovjet szocialista pedagógia iránti érdeklődését, hogy közben a nyugati pozitív törekvésekkel is figyelemmel volt.

Kemény Gábor élete, munkássága a haladó neveléstörténetnek gazdag fejezete. Pedagógiai szellemét, sokrétű érdeklődése és tudományos tevékenysége erősítette és formálta. Szándéka egyértelmű: személyiségnevelés, a közoktatáspolitikai átalakítása; a nagy feladatokban a pedagógust látta kulcsembereknek.

Idézett művek

1. Kemény Gábor válogatott pedagógiai művei
(Szerk.: Köte Sándor)
Tankönyvkiadó Bp. 1966. 8. old.
2. Kemény Gábor: Az egyszerűség útja
Tankönyvkiadó Bp. 1972. 9. old.
3. Kemény Gábor válogatott pedagógiai művei
(u.a. mint fent)
Tk. Bp. 1966. 40. old.
4. U.a. mint fent = 131. old.
5. U.a. mint fent = 226. old.
6. U.a. mint fent = 129. old.
7. U.a. mint fent = 160. old.

Irodalom

1. Kemény Gábor: A nevelés fogalmának tudományos és szociális megalapozása
Embernevelés, 1948. szeptember 4. évf. 7-8. szám
399-407. old.
2. Hegedűs András: Kemény Gábor a pedagógiai gondolkodó
Neveléstörténet és szoc. pedagógia, M. Ped. Társaság
Bp. 1969. 216-235. old.
3. Kemény Gábor: Az egyszerűség útja
Tankönyvkiadó, Bp. 1972.
4. Kemény Gábor válogatott pedagógiai művei
(Szerk. Köte Sándor)
5. Krammer Jenő: A pedagógus Kemény Gábor és a harmincas
évek csehszlovákiai magyar nevelői törekvései.
Klny. a Magyar Pedagógia 1968. évi 2-3. számából
149-162. old.
6. Péter Ernő: Kemény Gábor mozgalmi és politikai tevékenysége
Neveléstörténet és szoc. pedagógia M. Ped. Társaság,
Bp. 1969. 213-216. old.
7. Köte Sándor: Kemény Gábor pályaképe
Pedagógiai Szemle, 1983. 5. sz. 419-430. p.